

SOLVA

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

GERAARDSBERGEN ZAKKAAI

ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK

september 2008

ARCHEOLOGIE – RAPPORT 3

Colofon

Project:

Archeologisch vooronderzoek
Proefsleuvenonderzoek
Zakkaai - Geraardsbergen (GER-ZK '08)

Opdrachtgever:

Stad Geraardsbergen
Weverijstraat 20
9500 Geraardsbergen

Uitvoerder:

SOLvA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Zuid III, Industrielaan 2
9320 Aalst (Erembodegem)

Nele Vanholme (projectarcheologe – vergunninghouder)
Cateline Clement (projectarcheologe)
Bart Cherretté (coördinatie)

Wetenschappelijke ondersteuning:

Johan Deschieter, Pam Velzeke, Paddestraat 7, 9620 Zottegem (Velzeke)

Termijn:

1 – 26 september 2008

INHOUD

Inhoud	1
1. Inleiding	2
1.1 Algemene gegevensfiche	2
1.2 Aanleiding en aanpak van het vooronderzoek.....	2
1.3 Dankwoord.....	3
2. Context van de site.....	4
2.1 Toponymie	4
2.2 Geografische situering	4
2.3 De rol van de Dender.....	4
2.4 Bodemkundige situering	5
3. Historische situering	6
3.1 Cartografische bronnen vóór 1850	6
3.2 Evolutie van “perceel 94” in de 19 ^e en 20 ^e eeuw	11
Bouwgeschiedenis van de brouwerij.....	11
Aanleg van de huidige Zakkaai	15
3.3 Samenvatting	15
4. Methodologie.....	16
4.1 Uitzetten van de sleuven	16
4.2 Uitgraven van de sleuven	16
4.3 Registratie.....	17
4.4 Vondsten en staalname	18
4.5 Hoogtemetingen	18
5. Resultaten	19
5.1 De moederbodem	19
Algemene beschrijving	19
Machinale- en manuele verdiepingen	19
Boringen.....	20
Bodemtextuur	21
Interpretatie	22
5.2 Het laat- tot postmiddeleeuws pakket.....	23
Algemene beschrijving	23
Bioturbatie	24
Vondsten	24
Interpretatie	25
Het oostelijk deel van sleuf II, Zuidprofiel.....	25
5.3 De 19 ^e en 20 ^e eeuwse pakketten en structuren.....	26
6. Samenvatting	28
7. Bibliografie.....	30
8. Bijlagen.....	31

1. INLEIDING

1.1 Algemene gegevensfiche

Site:	Geraardsbergen, Zakkaai, '08
Code van de site:	GER-ZK '08
Plaats:	Zakkaai 19, 9500 Geraardsbergen
Kadaster:	Geraardsbergen, Afd.1, Sec.B, 94w.
Vergunningnummer:	2008/191
Vergunninghouder:	Vanholme Nele
Datum aanvraag vergunning:	13/08/2008
Opdrachtgever:	Stad Geraardsbergen
Eigenaar:	vzw Patrimo Midden-Vlaanderen, Martelaarslaan 17, 9000 Gent
Uitvoerder:	Intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLvA , Industrielaan 2, Zuid III, 9320 Aalst (Erembodegem)
Archeologen:	N. Vanholme & C. Clement (projectarcheologes), B. Cherretté (coördinatie)
Wetenschappelijk advies:	Johan Deschieter, PAM Velzeke
Termijn:	1 september - 26 september 2008
Methode:	Proefsleuvenonderzoek

1.2 Aanleiding en aanpak van het vooronderzoek

De stad Geraardsbergen heeft het intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLvA opdracht gegeven tot de realisatie van het project 'Bibliotheek' langsheen de Zakkaai te Geraardsbergen. De bouw van de nieuwe stadsbibliotheek maakt deel uit van een grotere realisatie waarbij een aantal dienstverlenende en sociale functies geconcentreerd worden (bibliotheek en sociale huisvesting in de nabijheid van het administratief centrum aan de Weverijstraat).

Aangezien de vergunning voor deze werken in toepassing van artikel 127 van het Decreet RO wordt verleend, wordt de bouwaanvraag op basis van artikel 5 van het Archeologiedecreet aan een archeologisch advies onderworpen. Bovendien is de locatie binnen de middeleeuwse stadsomwalling gelegen, waardoor een archeologisch vooronderzoek (en eventueel daaruitvolgend onderzoek) als randvoorwaarde bij de bouwvergunning verwacht worden. Gelet op de vooropgestelde timing achtte de stad het wenselijk dit onderzoek zo snel mogelijk aan te vatten. De mogelijkheid hiertoe bestond aangezien het centrale deel van de terreinen beschikbaar kon worden gesteld door de eigenaar (vzw Patrimo, beheerder namens de Christelijke Mutualiteiten).

De beschikbare terreinen worden momenteel als parking gebruikt en beslaan het centrale deel van het projectgebied. Derhalve kon middels een vooronderzoek reeds een geschikte evaluatie gemaakt worden van het archeologisch potentieel van de locatie.

Na overleg met de bevoegde dienst van de Vlaamse overheid, de Cel Onroerend Erfgoed van het Agentschap R-O Vlaanderen, en met de Dienst Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium, Provincie Oost-Vlaanderen, is beslist twee sleuven aan te leggen in de lengterichting van het perceel (Geraardsbergen, Afd.1, Sec.B, 94w), haaks op de Dender. Afhankelijk van de zo bekomen resultaten, werd de mogelijkheid voorzien om het onderzoek uit te breiden middels een derde sleuf, die haaks op de eerste twee zou worden gegraven.

De archeologische waarde van het terrein was niet gekend. Op de kaart van *van Deventer* is het terrein te situeren binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling, op de grens van een bebouwde met een niet-bebouwde zone (weiden aan de oever van de Dender - zie verder). Ook de *Ferrariskaart* geeft een gelijkaardig beeld, zij het dat de bebouwing dan reeds lijkt toegenomen (zie verder, 3.1).

Aangezien de locatie onmiddellijk naast de Dender gesitueerd is, is bij de aanvang van het onderzoek rekening gehouden met de kans op specifieke contexten en activiteiten in het verleden, waarvoor de nabijheid van water vereist was (b.v. leerlooiersactiviteiten).

1.3 Dankwoord

We houden er aan de Stad Geraardsbergen te danken voor de logistieke ondersteuning. We richten ook een woord van dank aan de vzw Patrimo, eigenaar van het betrokken perceel, voor het bereidwillig verlenen van toestemming tot het uitvoeren van het archeologisch onderzoek, en de kantoorhouders van het filiaal van de Christelijke Mutualiteit langsheen de Zakkaai, voor het verlenen van de comfortabele accommodatie. Johan Deschieter (PAM Velzeke) danken we voor zijn bereidwilligheid om het project mee te begeleiden.

2. CONTEXT VAN DE SITE

2.1 Toponymie

Geraardsbergen wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van 1068 als *Geraldimons*.¹ Deze benaming is afkomstig van *Gairwaldas berga*, wat zoveel betekent als 'de berg van Gairwald'. Dit zou op zijn beurt afgeleid zijn van het Germaans *gaire* en *walda*, 'speer' en 'heerser'.²

2.2 Geografische situering

Geraardsbergen is gelegen in de zuidoostelijke hoek van Oost-Vlaanderen, langsheen de oevers van de Dender. Deze rivier, die van zuid naar noord stroomt, deelt de stad in twee: de 'bovenstad' is het hoger gelegen stadsgedeelte op de rechteroever; de 'benedenstad' het lager gelegen gedeelte op de linkeroever.³ De bovenstad is organisch gegroeid, wat ook zichtbaar is in het stratenpatroon. De benedenstad daarentegen ontwikkelde zich integraal in de 18de eeuw en vertoont hierdoor een meer systematisch stratenpatroon.⁴

Het hoogste punt in de stad is de Oudenberg, 110m boven de zeespiegel, terwijl in de benedenstad de bodem geleidelijk afdaalt van ca. 58m tot 25m.

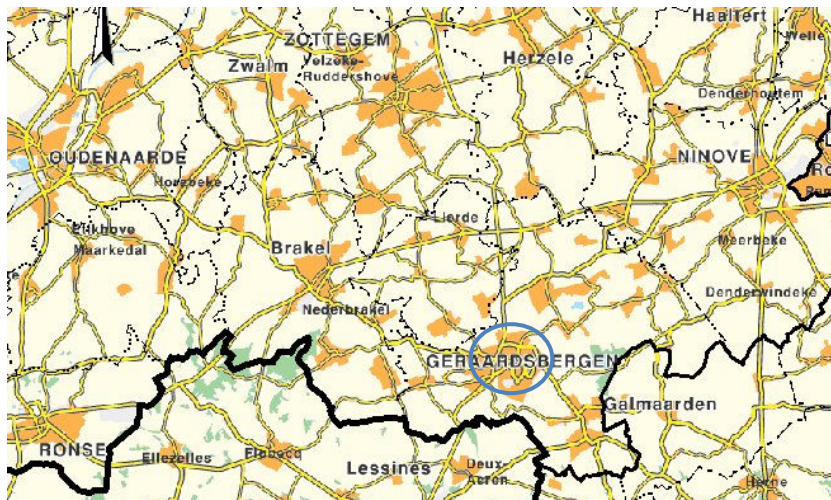

Fig. 1: Kaart van de zuidoostelijke hoek van Oost-Vlaanderen. Geraardsbergen is in het blauw omcirkeld.

Bron: <http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

2.3 De rol van de Dender

Bij de stichting van de stad (ca. 11^e eeuw) was de Dender niet bevaarbaar en had de rivier daardoor nog geen betekenis als handelsweg. Economisch gezien speelde de stad pas een rol nadat de Dender in de 13^e en 14^e eeuw bevaarbaar werd gemaakt. Geraardsbergen werd het eindpunt van het bevaarbare gedeelte, waardoor het de taak van distributie- en stapelplaats

¹ V. Fris, 1911, p.9.

² J. Van Millo, s.d., p.13.

³ M. Francq, 1979, p.2.

⁴ M. Francq, 1979, p.4.

toebedeeld kreeg. De rivier is pas echt belangrijk geworden in de 17^e en 18^e eeuw door de verbinding met het Henegouwse kanalenet.⁵

2.4 Bodemkundige situering

Geraardsbergen ligt in de leemstreek. Op de bodemkaart wordt het stadscentrum met de noemer 'antropogeen' geklasseerd. Het hoger gelegen deel van de stad sluit eerder aan bij zandlemige gronden, het lager gelegen deel bij lemige bodems. De scheiding tussen beide wordt gevormd door een smalle band aangeslibde, kleiige en lemige lagen, afkomstig van de Dender.

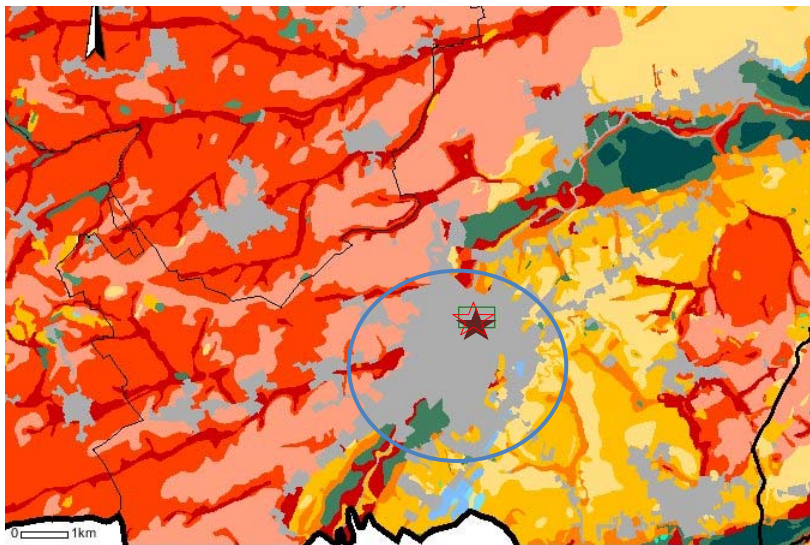

Fig. 2: Bodemkaart van Geraardsbergen (omcirkeld) en omgeving. De plaats van het archeologisch vooronderzoek is met een rode ster aangeduid.

Donkerrood: natte leem
Lichtrood: vochtige leem
Roze: droge leem
Groen: natte klei
Donker groen: Natte zware klei
Oranje: nat zandleem
Geel: vochtig zandleem
Lichtgeel: droog zandleem
Grijs: antropogeen

Bron: <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen>

⁵ M. Francq, 1979, p.2.

3. HISTORISCHE SITUERING

Om inzicht te krijgen in de historische evolutie van het te onderzoeken perceel (94), is bronnenonderzoek verricht. Er zijn historische (figuratieve) kaarten geraadpleegd, de mutatieschetsen van het betreffende perceel zijn geconsulteerd in het archief van het Kadaster en publicaties over de geschiedenis van Geraardsbergen zijn doorgenomen. Binnen de context van dit vooronderzoek is echter geen diepgaand archiefonderzoek uitgevoerd.

3.1 Cartografische bronnen vóór 1850

De volgende kaarten zijn geraadpleegd:

- Het stadsplan van *Jacobus van Deventer* (ca. 1505 - 1575): midden 16de eeuw
- Figuratieve kaart met detailweergave van de Zakkaai en de Denderstraat (1618)
- Figuratieve kaart van *Anthonius Sanderus*, *Flandria Illustrata*, circa midden 17^e eeuw (Nederlandstalige uitgave, 1735)
- Stadsplan door *Joseph de Ferraris* (1771-1777)
- *Atlas der Buurtwegen* (circa 1840)

Op het **16^e - eeuwse plan van van Deventer** kan het perceel gesitueerd worden op een groot vierkant terrein, binnen de toenmalige stadsomwalling. Dit stuk grond wordt in het noorden begrensd door de 16^e - eeuwse omwalling, in het oosten door de Boelarestraat, in het zuiden door de Denderstraat en in het westen door de Dender. Deze zone is blijkens de kaart grotendeels braakliggend met wellicht ook enige bebossing. Slechts langsheen de Denderstraat en de Boelarestraat zijn woonstructuren zichtbaar. De onderzochte archeologische site moet eerder op het onbebouwde stuk gesitueerd worden.

Parallel met de Dender leidt een weg naar de omwalling. Tussen de waterloop en deze straat staan vaag structuren (huizen?) weergegeven. Dit toont aan dat deze weg niet vlak langs het water gelegen is, maar dat een reeks percelen de scheiding vormen tussen de stroom en de oude 'Zakkaai'. Deze structuren zijn heden wellicht onder de huidige bestrating te situeren, die dus niet exact dezelfde is als degene die aangegeven staat op de *van Deventer*-kaart. In het noorden draait deze weg af naar het oosten en loopt verder langsheen de stadsomwalling. Het wegeltje naast de verdedigingsmuur kan gelinkt worden aan de huidige Sint-Annastraat.

Fig. 3: Deel van het stadsplan van Geraardsbergen, door J. van Deventer (midden 16^e eeuw).

Het terrein waar het vooronderzoek plaatsvond, is rood omkaderd.

Fig. 4: Detail van de van Deventerkaart (midden 16^e eeuw). De plaats van het vooronderzoek is rood omcirkeld.

1. De Dender
2. De oorspronkelijke weg langs de Dender
3. Bewoning tussen de oude weg en de Dender
4. Bewoning langsheen de Denderstraat
5. De Denderstraat
6. De muur van de stadsomwalling
7. De huidige Sint-Annastraat
8. De gracht van de stadsomwalling
9. De huidige Boelarestreet

Op de **figuratieve kaart van 1618** wordt het betreffende terrein vrij gedetailleerd weergegeven., met onder andere een reeks erven langsheen de Denderstraat, telkens bestaande uit een huis aan de rooilijn, een tuin en achterliggende bijgebouwen. Net zoals op het plan van *van Deventer* ligt de weg parallel met de Dender niet vlak naast de rivier, maar is hiervan gescheiden door bebouwing. Op de kaart wordt deze weg beschreven als: *'strate naar den sack'*. Vervolgens gaat de *strate* over in de *'voetwech naer de vesten'*. De *'vesten'*, of de stadsomwalling met haar halfronde torens, is bovenaan de kaart zichtbaar. Opnieuw is het grote perceel tussen de stadsomwalling, de Dender en de erven grotendeels onbebouwd. Naast een stukje bebossing bestaat het in hoofdzaak uit weiland, onderverdeeld door middel van kleine grachtjes. De afwatering gebeurt naar de Dender toe. Het onderzochte perceel kan ten dele op de zone met de grote boomgaard gesitueerd worden.

Fig. 5: Figuratieve kaart van 1618. (Met dank aan Jan Coppens, Dienst Cultuur, Stad Geraardsbergen). De plaats van het vooronderzoek is rood omcirkeld.

1. De Dender
2. De oorspronkelijke Zakkaai: *'strate naar den sack'*
3. Bebouwing tussen de *'Zakkaai'* en de Dender
4. Erven langsheen de Denderstraat
5. De Denderstraat
6. De muur van de stadsomwalling
7. De huidige Sint-Annastraat
8. De *'voetwech naer de Vesten'*
9. Bos en weiland (De *'sack'*)

Op het **panoramisch zicht op de stad 'Gerardimontium'** door **A. Sanderus** (midden 17e eeuw) is de brug over de Dender met de poort tot de Denderstraat goed zichtbaar. Links van deze poort zijn enkele gebouwtjes weergegeven, waaronder één met een torentje, en een onbebouwd terrein met bosje. Hoewel de tekening geen nieuwe gedetailleerde informatie geeft, kunnen we vermoeden dat het hier opnieuw het braakliggende terrein betreft waarop ten dele het onderzochte perceel moet gesitueerd worden (cf. supra).

Fig. 6: Panoramisch zicht op Geraardsbergen, zicht naar het oosten. Uit: A.Sanderus, *Flandria Illustrata*, uitgave 1735, p.80.

De situatie op de **Ferrariskaart** verschilt enigszins. De bebouwing is toegenomen, waarbij het terrein diagonaal opgedeeld is in een bebouwde en een onbebouwde zone. Tevens is aan deze zijde van de stad de postmiddeleeuwse stadsomwalling niet meer aanwezig. De huidige Sint-Annastraat die op deze plaats zou moeten liggen, is daarenboven niet duidelijk weergegeven. Tussen de Dender en de 'Zakkaai' is echter nog steeds bebouwing aanwezig.

Fig. 7: Deel van het stadsplan van Geraardsbergen, door Ferraris (1771-1777).

Het terrein waar het vooronderzoek plaatsvond is rood omcirkeld.

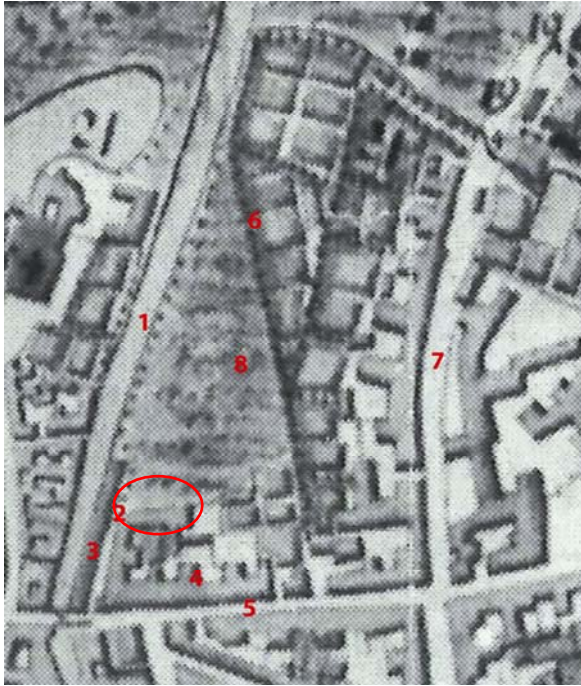

Fig. 8: Detail van de Ferrariskaart.

1. De Dender
2. De oorspronkelijke Zakkaai:
'strate naar den sack'
3. Bebouwing tussen de 'Zakkaai'
en de Dender
4. Erven langsheen de
Denderstraat
5. De Denderstraat
6. Voormalig tracé van de
stadsomwalling
7. Boelarestraat
8. Bos en weiland (De 'sack'?)

Op de **Atlas der Buurtwegen** (circa 1840) blijkt dit deel van de stad nog steeds in hoofdzaak te bestaan uit onbebouwde percelen. De loop van de oude stadsomwalling is goed merkbaar in het perceelspatroon. Deze kaart geeft ons nu ook een beter zicht op de bebouwing langs de Dender en op de locatie van het archeologisch onderzoek. De bebouwing is nog wat toegenomen, waarbij naar schatting de helft van het onderzochte gebied onder de bebouwing valt.

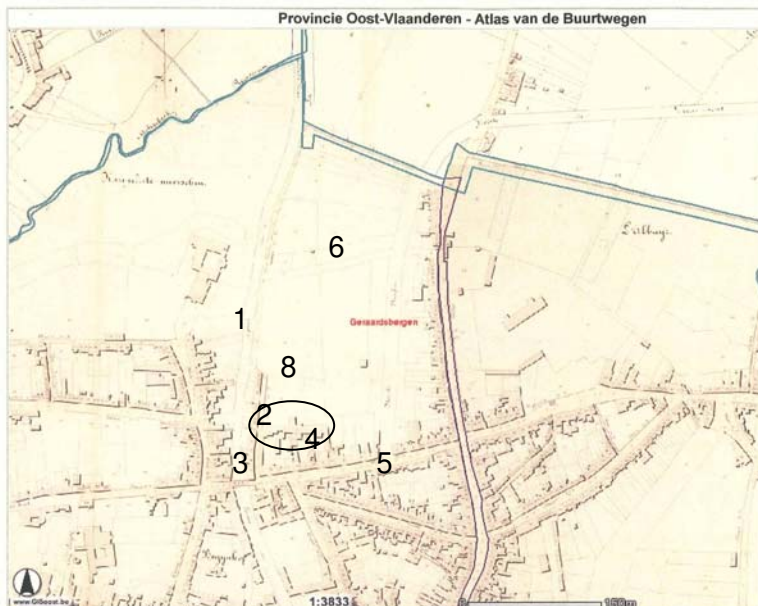

Fig. 9: Atlas der Buurtwegen – circa 1840

1. De Dender
2. De oorspronkelijke Zakkaai:
'strate naar den sack'
3. Bebouwing tussen de 'Zakkaai'
en de Dender
4. Erven langsheen de
Denderstraat
5. De Denderstraat
6. Voormalig tracé van de
stadsomwalling
7. Boelarestraat
8. Bos en weiland (De 'sack'?)

Bron: Gisoost (www.gisoost.be)

3.2 Evolutie van “perceel 94” in de 19e en 20e eeuw

De hieronder verwerkte gegevens zijn in hoofdzaak afkomstig uit de ‘De Heemschutter’, het tweemaandelijks tijdschrift van de geschied- en heemkundige kring *Gerardimontium*.

Het terrein begrensd door de Zakkaai, de Sint-Annastraat, de Weverijstraat en de Denderstraat is in de 19^e en 20^e eeuw sterk industrieel getint. Er bevindt zich onder andere een bierbrouwerij, een azijnbrouwerij, een weverij, een ververij en een sigarenfabriek.

De aandacht spitst zich in wat volgt vooral toe op de evolutie van de brouwerij gevestigd in de Denderstraat. Dit complex was immers op en rond het perceel waar het archeologisch vooronderzoek plaatsvond, gesitueerd.

In een artikel over de brouwerijen van Geraardsbergen⁶ geeft J. De Ro een vrij gedetailleerd historisch overzicht van de brouwerij. De geschiedenis van deze onderneming wordt hieronder kort geïllustreerd aan de hand van de mutatieschetsen, afkomstig uit het ‘Archief van het Kadaster’.⁷ We merken op dat het vermelde jaar op de mutatieschetsen niet noodzakelijk het verbouwingsjaar is: de veranderingen van een perceel kunnen één of meerdere jaren na datum zijn opgetekend en aangepast. Op elke mutatieschets staan telkens de contouren aangeduid van het onderzochte perceel met huidig kadastrummer 94w.

Bouwgeschiedenis van de brouwerij

- ° Eerste helft van de 18e eeuw: een zekere Judocus vanden Herweghe (1710-1763) richt een brouwerij op in de Denderstraat. Er is sprake van ‘*eene brauwerije bestaende in twee woonsten met eene partije meersch*’.⁸
- ° 1861: De bestaande brouwerij wordt uitgebreid met een azijnbrouwerij (perceel 94b, 90 m²).
- ° 1866: Er vindt een verbouwing plaats waarbij de oppervlakte van de brouwerij met 50m² toeneemt.

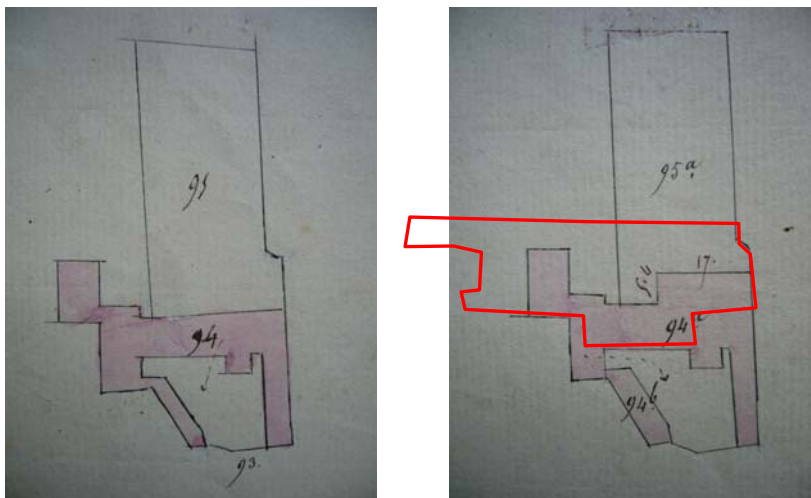

Fig. 10: Mutatieschets 1866.

Links: vóór de verbouwingen, rechts: na de verbouwingen.
De brouwerij wordt uitgebreid (94a).
Er wordt een azijnfabriek gebouwd (94b).

⁶ J. De Ro, 2002. p.18-19.

⁷ Archief van het Kadaster, Savaanstraat 11, 9000 Gent.

⁸ J. De Ro, 2005, p.102.

° 1880: Het brouwerijcomplex wordt voorzien van een stoommachine.

° 1883: De azijnbrouwerij sluit de deuren. Het gebouwtje wordt samen met 310m² nieuwbouw in functie van de extra machinerie toegevoegd aan de bestaande brouwerij. In hetzelfde jaar wordt de voorgevel aangepast aan de mode uit die tijd en verbouwd in een eclectische stijl.

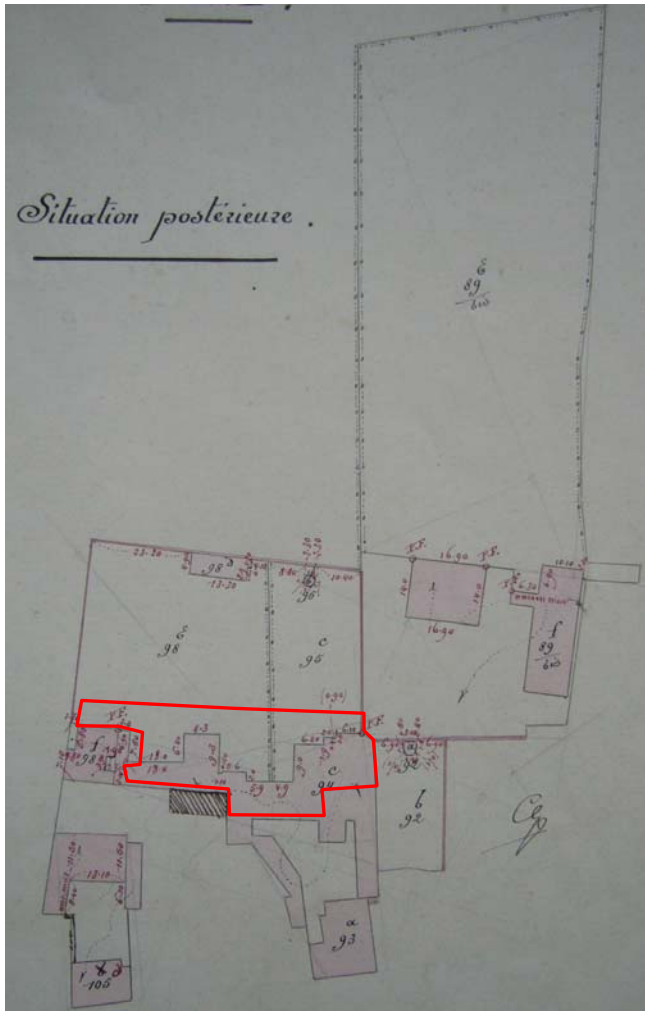

Fig. 11: Mutatieschets 1882-1883.

Toevoeging van een stoommachine tegen de brouwerij (94c). Het langwerpige perceel 89bis was tot 1862 de bleekweide van bleker Jean Lestré. (J. De Ro, 2003, p.19)

° 1901: De brouwerij wordt overgenomen door de 'Collectieve Maatschappij "Borremans Frères" '. In de verkoopsactie is er sprake van een 'brouwerij met herenhuis, stallen en moestuin'.

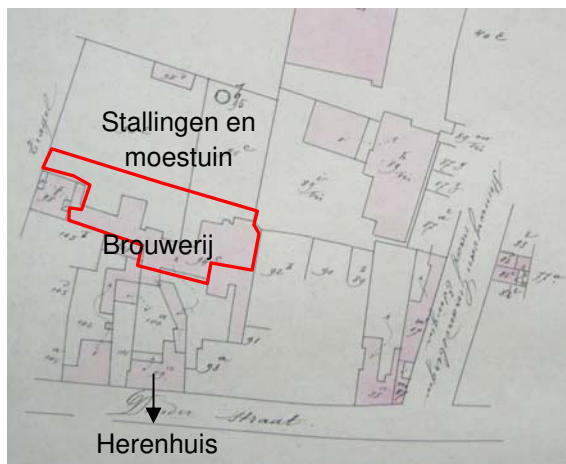

Fig. 12: Mutatieschets van 1892.

Situatie van de brouwerij bij de aankoop door 'Borremans Frères'.

° 1919: Het terrein wordt verkocht aan de 'Samenwerkende Maatschappij "Ons Brood" '. De bestaande gebouwen worden deels afgebroken en deels verbouwd tot bakkerij en magazijn met koer.

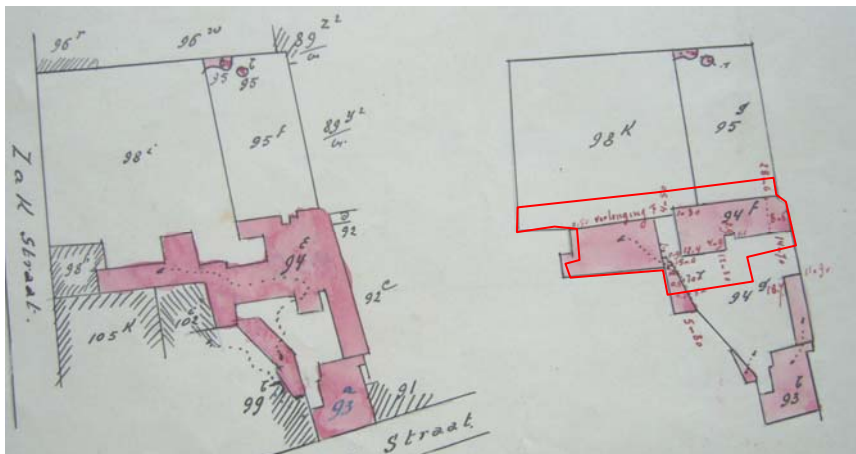

Fig. 13: Mutatieschets 1919.

Verbouwing van de brouwerij tot bakkerij, magazijn en koer.

° 1926: Het magazijn wordt opgesplitst in een cinemazaal, een sigarenfabriek, een stal en een magazijn. Dit gaat opnieuw gepaard met een gedeeltelijke afbraak en nieuwbouw.

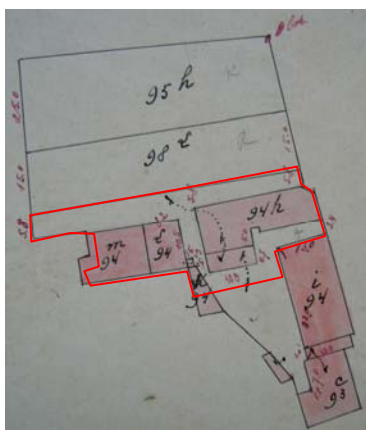

Fig. 14: Mutatieschets 1926.

Verbouwing van de ruimtes, met perceel 94i als cinema. Deze mutatieschets geeft ook de opsplitsing van perceel 98 weer, waardoor de noordelijke perceelsgrens van de huidige parking (perceel 94w) ontstaat.

° De mutatieschetsen van 1955, 1983, 1989 en 2002, de laatste tot op heden, tonen de afbraak van een reeks gebouwen op het perceel 94.

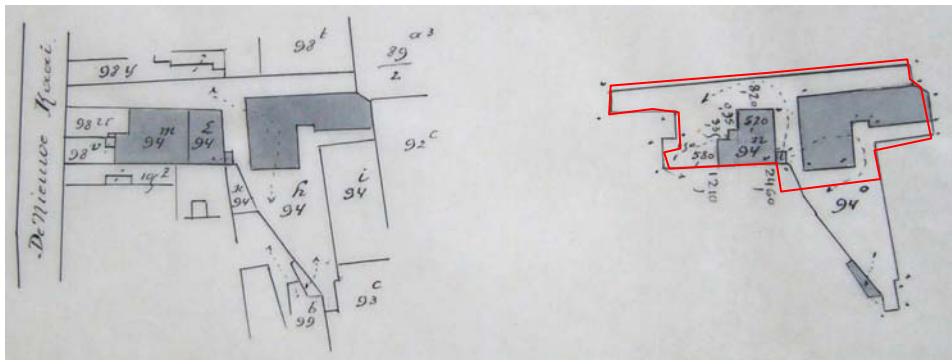

Fig. 15: Mutatieschets 1955.

Afbraak van het gebouw 94m.

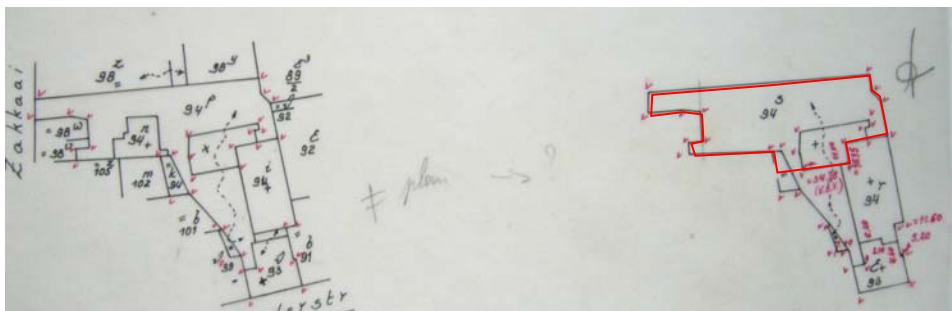

Fig. 16: Mutatieschets 1983.

Afbraak van het gebouw 94n. Tegen het cinemagebouw (94i) staat een nieuw gebouw.

Fig. 17: Mutatieschets 1989

Afbraak van het gebouw tegen de cinema.

Fig. 18: Mutatieschets 2002.

Bepaling van de grenzen van de parking, perceel 94w (in rood omlijnd).

Aanleg van de huidige Zakkaai

In 1865 zijn kanalisatiewerken aan de Dender uitgevoerd en is de huidige Zakkaai aangelegd. Hierbij verdween nabij de brug aan de Denderstraat een volledige bouwblok, “een vijftiental percelen langs de Denderoever”.⁹ Het feit dat melding wordt gemaakt van bebouwing langs de Dender, wijst er op dat de Zakstraat oorspronkelijk gescheiden was van de Dender, wat hoger ook reeds aangetoond werd bij de bespreking van de historische kaarten (cf. supra). De ‘*strate naar den sack*’ liep wel nabij, maar niet net langs de Dender.

3.3 Samenvatting

Uit het historisch-cartografisch materiaal is op te maken dat de zone waar het archeologisch vooronderzoek plaatsvond tot in de 17^e eeuw onbebouwd terrein was. Enkel de Ferrariskaart (eind 18^e eeuw) geeft enige bebouwing weer, maar dan in de noordoostelijke hoek van het terrein. Het is mogelijk dat we hier reeds te maken hebben met de beginfase van de brouwerij (begin 18^e eeuw), enkel geattesteerd op basis van een vermelding. Wanneer we de Ferrariskaart vergelijken met de oudste kadastrale gegevens (begin 19^e eeuw) blijkt er inderdaad sprake te zijn van bebouwing op het onderzochte perceel. Vanaf de eerste mutatieschets in 1866 tot ca. 1989 tenslotte was het perceel 94 bezaaid met gebouwen die allerlei nijverheden herbergden.

Het terrein achter de gebouwen van de brouwerij bleef tot ca. de eerste helft van de 20ste eeuw onbebouwd. Op de figuratieve kaart van 1618 wordt naar dit ‘weiland’ verwezen als de ‘*sack*’. Wellicht is de huidige straatnaam ‘Zakkaai’ hiervan afgeleid en niet van ‘de zakkendragers’ aan de kaai, zoals werd gesuggereerd door R. Van Damme.¹⁰ Verondersteld wordt dat dit terrein lager gelegen was. Bijgevolg kan de term ‘*sack*’ eventueel ook verklaard worden als een ‘kom’ of ‘depressie’. Dit lager gelegen, en dus natter gebied bleef mogelijks hierdoor gedurende lange tijd ongeschikt voor bewoning.

⁹ J. De Ro, 2003, p.18.

¹⁰ R. Van Damme, s.d., p.51

4. METHODOLOGIE

4.1 Uitzetten van de sleuven

Twee sleuven zijn uitgezet in de lengte van de parking (oost-west oriëntatie), in elkaars verlengde, maar geschrinkt, waarbij de tweede sleuf iets meer naar het noorden toe gelegen was. Hun specifieke locatie is bepaald door de eerder grillige vorm van de parking en andere praktische redenen. Zo diende de toegang tot de parking en het gebruik ervan deels gevrijwaard te blijven.

Op het terrein zijn de beide sleuven opgemeten aan de hand van één basis-as. Op deze as zijn drie punten (A, B en C) vastgelegd en gelokaliseerd ten opzichte van de bestaande gebouwen. Dit laat ons toe de sleuven exact te lokaliseren op de parking van de Christelijke Mutualiteit zoals die is opgetekend op het huidig kadasterplan (zie bijlage 1: Situering van de sleuven op het perceel 94w).

4.2 Uitgraven van de sleuven

Ter voorbereiding van het uitgraven van de twee sleuven werd plaatselijk, zowel manueel als mechanisch, de betegeling van de parking verwijderd. Om de stabiliteit van de bestaande omliggende structuren (gebouw, muur) bij het uitgraven te verzekeren, werd tijdens het uitgraven van de sleuven overall een minimumafstand van 1,5m tot deze structuren gerespecteerd.

Wanneer tijdens het verdiepen recentere, archeologisch minder waardevolle structuren bloot kwamen te liggen, zijn deze gefotografeerd en beschreven en pas daarna weg gegraven. De diepte van de sleuf werd voornamelijk bepaald door de stabiliteit van de sleufwanden. Om de moederbodem te bereiken, werd bijgevolg soms plaatselijk verdiept, machinaal met een fotografische registratie, of handmatig met een aanvullende boring. De uitbraak van zowel de eerste als de tweede sleuf werd eenmalig bijgestuurd op het moment dat structuren werden aangetroffen die niet machinaal verwijderbaar waren (de bestrating in sleuf I en de oost-west georiënteerde muur in sleuf II).

Bepaalde obstakels binnen een sleuf zijn ongemoeid gelaten: sommige muren zijn om praktische redenen en stabiliteitsredenen *in situ* gelaten en recente leidingen zijn gevrijwaard. Hierdoor ontstond binnen sleuf I *de facto* een driedeling (zie foto 1).

Foto 1: Overzichtsfoto van sleuf I, zicht op het noordwesten.

De rode pijl wijst naar de plaats van het gebruikte nulpunt op het terrein.

4.3 Registratie

Tijdens de opgraving werd bij elke vorm van registratie de afkorting '**GER-ZK '08**' gebruikt, zowel bij de plannen en de foto's als op de vondstenzakjes. Deze afkorting verwijst naar 'Geraardsbergen - Zakkaai, 2008'.

De registratie van het vooronderzoek gebeurde door middel van foto's, plannen (zie bijlage 2: het grondplan en de profieltekeningen) en beschrijvingen (zie bijlage 3: beschrijving van de sporen). Het intekenen van het grondplan gebeurde ten opzichte van de basislijn op schaal 1/50. Het zuidprofiel van de twee sleuven, alsook één oostprofiel in sleuf I, zijn opgetekend op schaal 1/20. Omwille van de driedeling in sleuf I werd het zuidprofiel op drie afzonderlijke tekeningen vastgelegd. Hierbij werd in elk deel van de sleuf de meet- of nullijn door middel van de hoogtemeter steeds op dezelfde hoogte uitgezet. Om bepaalde obstakels in het zuid-profiel van sleuf II te omzeilen, is daar een andere nullijn gehanteerd, 17cm hoger dan in sleuf I.

Bij de verwerking zijn de profieltekeningen herschaald naar schaal 1/50 en gecorrigeerd met het grondplan. Dit laatste is mogelijk door de piketten, gebruikt om de nullijnen uit te zetten, zowel op het grondvlak als in de profielen in te tekenen.

De verschillende sporen, lagen, pakketten en structuren kregen een uniek, drieledig spoornummer (bijvoorbeeld: 'sleuf II, ZP, 3'). Het eerste deel verwijst naar de eerste of de tweede sleuf (met een Romeinse "I" of "II"), het tweede deel bepaalt of het gaat om een profiel (ZP = zuidprofiel; OP = oostprofiel) of het grondvlak (GV) en het laatste deel is een arabisch cijfer. De nummering van sporen in het grondvlak, het zuidprofiel van sleuf I, het zuidprofiel van sleuf II en het oostprofiel van sleuf I begon telkenmale bij "1".

4.4 Vondsten en staalname

Tijdens het terreinwerk werden de vondsten per spoor ingezameld. Op de vondstenzakjes is telkens een uniek spoornummer vermeld dat verwijst naar de herkomst van het materiaal (zie hierboven voor de wijze van nummering). In bijlage 4 wordt een overzicht gegeven van de vondsten, met de categorieën aardewerk, bot, glas, slak, metaal, natuursteen en andere (bijlage 4: Vondstenlijst). Aardwerk en bot zijn meer specifiek beschreven. Aanvullend zijn ook enkele scherven getekend (bijlage 5: Aardwerk).

Twee sporen werden bemonsterd. Bij beide is de kans groot dat ze extra informatie opleveren over de aanwezigheid van klein bot, zaden en vruchten. Per spoor is tweemaal een staal van 10 liter grond genomen.

4.5 Hoogtemetingen

Alle hoogtes zijn gemeten ten opzichte van een vast punt op de parking, door ons bepaald en gemarkeerd (zie Bijlage 1). Het gaat meer bepaald om een punt aan de voet van de steunbeer van het meest westelijk gebouw (perceel 98v) op de parking van Christelijke Mutualiteit. Om dit punt op termijn te linken aan een geodetisch punt in Geraardsbergen, waarvan de hoogte TAW is gekend, werd het in relatie gebracht met een tweede, tevens door ons bepaald punt. Voor de locatie van dit tweede punt kozen we de pijler van de brug in het verlengde van de Denderstraat. Er wordt immers verondersteld dat dit punt een langer leven is beschoren dan het punt op de parking. In dit verslag wordt dit punt benoemd als 'absoluut nulpunt'. Alle metingen zijn tijdens de verwerking uitgerekend ten opzichte van dit tweede punt en zo vermeld in dit verslag en bijlagen. De absolute hoogte (TAW) van dit punt is voorlopig nog niet gekend. De redenen hiervoor zijn van praktische aard (grote afstand en grote hoogteverschillen tot aan een geodetisch punt).

Foto 2: Plaatsaanduiding van het 'absolute nulpunt'.

De waarde van de hoogtes is gemeten ten opzichte van een punt op de pijler van de brug over de Dender in het verlengde met de Denderstraat. Het punt is op de pijler gemarkeerd door middel van een oranje stip.

5. RESULTATEN

Op basis van de twee sleuven kan de profielopbouw van het onderzochte terrein worden opgedeeld in drie grote gehelen. Onderaan bevindt zich de natuurlijke, onverstoorde moederbodem. Daarboven ligt een donker grijsbruin pakket dat aan de hand van het aardwerk algemeen kan gedateerd worden tussen de 13^e en 16^e /17^e eeuw. Het bovenste geheel bestaat uit een resem 19^e en 20^e-eeuwse puinpakketten en structuren. De overgang van de natuurlijke bodem naar het laat- en postmiddeleeuwse pakket erboven gebeurt gradueel. De grens tussen dit 13^e-16^e/17^e eeuwse pakket met het bovenste, 'recente' pakket daarentegen is zeer scherp af te lijnen.

5.1 De moederbodem

Algemene beschrijving

Omwille van stabiliteitsredenen werden de sleuven met de kraan niet dieper uitgegraven dan ca. 1,70m ten opzichte van het huidig loopvlak. Op deze diepte werd echter noch in sleuf I, noch in sleuf II de moederbodem (natuurlijke, onverstoorde bodem) aangesneden. Om alsnog de moederbodem te bereiken, werd plaatselijk met de kraan en/of manueel verdiept, eventueel aangevuld met een boring. Dit gebeurde vooral op die plaatsen waar na het verdiepen de moederbodem nog niet was aangetroffen.

Machinale- en manuele verdiepingen

In sleuf I werd in de drie delen - waar mogelijk en rekening houdende met de aard van de context - plaatselijk machinaal verdiept. Wegens insijpelend grondwater en het daarmee gepaard gaande gevaar voor inkalving van de profielen, werden deze plaatselijke sonderingen in hoofdzaak geregistreerd aan de hand van foto's.¹¹ De putten werden nadien opnieuw opgevuld. Hetzelfde geldt voor twee machinale verdiepingen in het westelijke uiteinde en het centrale gedeelte van sleuf II.

In de delen 2 en 3 van sleuf I, alsook in het westelijke uiteinde van sleuf II werd manueel verdiept. Op deze plaatsen kon de eventuele aangetroffen moederbodem dan ook vrij gedetailleerd geregistreerd worden door middel van beschrijving, plannen en foto's.

¹¹ Sleuf I, deel 1, zuidprofiel.
Sleuf I, deel 3, noordprofiel.
Sleuf II, noordprofiel

Foto 3: Zicht op west- en noordprofiel van sleuf II.

Machinale verdieping in de westzijde van sleuf II. Onderaan is de grijsgroene moederbodem zichtbaar op 272cm onder het absoluut nulpunt (punt aan de Denderbrug).

Boringen

Gespreid over de beide sleuven werden in totaal vijf boringen uitgevoerd. Hieronder volgt een beschrijving. Hun locatie in de sleuf is weergegeven op het grondplan (zie bijlage 2: Het grondplan en de profielen). Per boring is de diepte *ten opzichte van het absoluut nulpunt (aan de brug)* opgegeven. Hierna volgt de beschrijving van de verschillende lagen die zijn aangetroffen op verschillende dieptes.

B1 – sleuf I, deel 1: de aangegeven diepte is de waarde gemeten ten opzichte van het absoluut nulpunt

1° Op -327 cm : overgang van “sleuf II, ZP, 2” naar plastisch, compacte, fijnzandige klei, homogeen, grijsgroen (= moederbodem)

2° de klei gaat over in zand

B2 – sleuf I, deel 2: de aangegeven diepte is de waarde gemeten ten opzichte van het absoluut nulpunt

1° tot ca. -312 cm : klei, grijsgroen, lemig, homogeen, zeer plastisch (= moederbodem)

2° tot -327 cm : twee licht verschillende pakketten kunnen waargenomen worden, waarvan het bovenste pakket bestaat uit minder plastische klei, het onderste pakket uit fijnzandige klei, met grijsgroene kleur en zwarte vlekken

3° tot -337 cm : fijn kleiig zand, kleine zwarte spikkeltjes (mangaan) in fijn zand.

4° tot -347 cm : fijn zandig met zwarte spikkels (mangaan)

B3 – sleuf II, westelijk uiteinde: de aangegeven diepte is de waarde gemeten ten opzichte van het absoluut nulpunt

- 1° ca. -353 cm : meer zandig, donker bruingrijs
- 2° ca. -353 cm tot -378 cm : overgangszone, bruinzandig, (cf. bandje zoals *sleuf I, ZP, 26*)
- 3° tot -378 cm : gelaagd klei en zand (= moederbodem)
- 4° tot -388 cm : zand, groen met zwarte spikkels (mangaan)

B4 – sleuf II, centraal: de aangegeven diepte is de waarde gemeten ten opzichte van het absoluut nulpunt

- 1° tot -342 cm : leem met fijn puin, idem als *sleuf II, ZP, 1*
 - 2° tot -352 cm : grijs aardewerk
 - 3° tot -390 cm : steeds minder fijn puin
 - 4° tot ca. -405 cm : donkerbruin gevlekt, moeilijk te definiëren
 - 5° tot ca. -410 cm : idem als vorige, opvallend geen puur klei of puur zand zoals in sleuf I
- De moederbodem werd niet bereikt

B5 – sleuf II, oostelijk uiteinde: de aangegeven diepte is de waarde gemeten ten opzichte van het absoluut nulpunt

- 1° tot -346 cm : donker groengrijs, zandige klei met leembrokjes en kalkmortelbrokjes
 - 2° tot -366 cm : overgang naar een meer zandige laag met fijne korrel
- De moederbodem werd niet bereikt.

In onderstaande tabel is naast de dieptes waar de moederbodem werd aangetroffen, ook de diepte van de boring weergegeven. Hierdoor wordt een beter beeld verkregen van het verloop van de natuurlijke bodem, ook daar waar deze niet werd aangeboord.

Deze gegevens zijn eveneens uitgetekend op de profielplannen (zie bijlage 2: Het grondplan en profielen).

Tabel 1: Bepaling van de diepte van de moederbodem ten opzichte van het absolute nulpunt, aan de hand van de resultaten van de boringen.

Boring	Diepte van maximale boring (ten opzichte van absoluut nulpunt)	Niveau moederbodem (ten opzichte van absoluut nulpunt)
B1	-327cm	ca. -327cm
B2	-347cm	ca. -237cm (reeds aanwezig in het profiel: <i>sleuf I, ZP, 22</i>)
B3	-388cm	ca. -378cm
B4	-410cm	moederbodem niet aangetroffen
B5	-366cm	moederbodem niet aangetroffen

Bodemtextuur

Bij zowel de profielen als de boringen bleek de scheiding van de moederbodem met het bovenliggend antropogeen pakket zeer vaag. Meestal werd een graduele overgang vastgesteld. In sleuf I, deel 2 gaat het om een bruine, vrij harde, zandige band (*sleuf I, ZP, 26*). Dezelfde laag werd aangetroffen bij boring 3. In sleuf I, deel 3 wordt de overgang gevormd door een fijnzandige grijze band (*sleuf I, ZP, 20*).

De natuurlijke bodem zelf is gelaagd, met een afwisseling van grijsgroene fijnzandige klei en fijn grijsgroen kleiig zand. Deze gelaagdheid is vrij duidelijk zichtbaar, maar vooral tastbaar. Bovendien blijkt de moederbodem rijk te zijn aan mangaan. In de manuele verdieping in sleuf I, deel 2 is mangaan duidelijk aanwezig in de vorm van zwarte vlekjes en bandjes. Bij de boringen waar de moederbodem werd bereikt (het meest duidelijk voor boring 3), verscheen onder het gelaagde pakket grijsgroen fijn zand met zwarte mangaanspikkels.

Foto 4: Manuele verdieping in sleuf I, deel 2.

Er is een graduele overgang tussen het antropogeen pakket en de moederbodem (witte pijl).

Een bruin bandje vormt schijnbaar de grens tussen beide (tussen de rode stippellijn): 'sleuf I, ZP, 26'.

Onder dit bruin bandje is een concentratie zwarte vlekjes aanwezig. Het behoort tot 'sleuf I, ZP, 22'.

Zie bijlage: plan, sleuf I, deel 2, zuidprofiel

Interpretatie

Het verloop van de moederbodem is vrij opvallend. Zowel de tabel als het plan (Bijlage 2: Het grondplan en de profielen) duiden op een microreliëf. In sleuf I stijgt de moederbodem ca. 90cm van deel 1 naar deel 2. De overgang naar deel 3 verloopt vrij vlak. Meer oostwaarts, weg van de Dender, duikt de moederbodem naar beneden (sleuf II, boring 3). Er is een verschil van ca. 141cm over een afstand van slechts 9,5m. Bij de overige twee boringen (boring 4 en boring 5) in deze sleuf werd de moederbodem helemaal niet aangetroffen (ook al werd bij boring 4 de bodem dieper onderzocht dan bij boring 3).

Het verloop van de moederbodem suggereert - vrij uitgesproken - de aanwezigheid van een gedempte depressie op deze locatie. Wat de aard van deze depressie kan geweest zijn, is op basis van de beperkte waarneming minder duidelijk: het kan gaan om een plaatselijk fenomeen, maar mogelijk - en misschien veeleer - hebben we te maken met de aanzet van een oude Dendergeul. Op de oudste kaart die ter onzer beschikking was (*van Deventer*), blijkt de Dender ter hoogte van de Zakkaai reeds gekanaliseerd. Maar de terreinen eromheen zullen door hun

lage ligging nog lange tijd een natuurlijk overstromingsgebied gevormd hebben, wat ook de afwisseling van zandige en kleiige bandjes verklaart.

Omdat dit onderzoek slechts op een beperkte oppervlakte plaatsvond, moet elke interpretatie van deze gegevens met voorzichtigheid benaderd worden. Toekomstige waarnemingen in de omgeving zullen de aanwezigheid van een eventuele geul (verder) moeten bevestigen.

5.2 Het laat- tot postmiddeleeuws pakket

Algemene beschrijving

Het pakket tussen de moederbodem en de recentere puinpakketten (zie verder) kan veralgemenend opgesplitst worden in twee delen: een bovenste geheel van lagen is voornamelijk grijsbruin en bevat vrij veel grof puin (*sleuf I, ZP, 4, 12, 25, 27, 28; sleuf II, ZP, 3, 6(?), 7, 8, 11, 17, 20, 21*); een onderste geheel van lagen is donkergrijs met inclusies die eerder als 'fijn puin' bestempeld kunnen worden (*sleuf I, ZP, 2, 3, 11, 23, 24; sleuf II, ZP, 1, 2, 4, 5, 10*). De concentratie aan fijn puin in deze onderste lagen varieert sterk van plaats tot plaats. Bijgevolg is de overgang tussen de lagen met grof puin en deze met fijn puin niet altijd eenduidig. Dit fijne puin is mogelijk ook ten dele via verdere infiltratie in de bodem (via bioturbatie (wortelgangen, wormgaten) – zie verder) in de onderste laag terecht gekomen. Dit bemoeilijkt tevens het leggen van verbanden tussen lagen in de verschillende profielen, zowel in de sleuven zelf, als tussen de beide sleuven. In de mate van het mogelijke zijn de lagen met elkaar in verband gebracht. Alle lagen kunnen wel herleid worden tot dempings- en afvallagen.

Zoals reeds gesteld, verloopt de overgang van het onderste pakket (met minder, en eerder fijn puin) gradueel naar de moederbodem toe. De hoeveelheid inclusies vermindert met de diepte, en de kleur en de textuur van het pakket gaan steeds meer op die van de moederbodem lijken. Deze "overgang" varieert enigszins in samenstelling van grijs fijnzandig leem naar grijsgroene fijnzandige klei. Het feit dat deze overgang niet scherp maar gradueel verloopt, is ook een aanduiding dat het hier niet gaat om ingegraven structuren in de moederbodem, maar om een afwisseling van geleidelijke ophogings- en dempingspakketten en natuurlijke afzettinglagen op deze moederbodem.

De aard en diepte van de natuurlijke bodem kon niet worden vastgesteld in de oostelijke helft van sleuf II. De aanwezigheid van zeer fijn puin op grote diepte was een indicator dat de natuurlijke bodem nog niet was bereikt. Dit was vooral duidelijk bij boring 4 en 5, waar deze inclusies tot op de maximaal bereikte diepte voelbaar waren.

Foto 5 en 6: Machinale verdieping centraal in sleuf II, noordprofiel.

De twee lagen van het postmiddeleeuws pakket zijn hier niet duidelijk te onderscheiden van elkaar, wel de grens met het bovenste recente pakket (beige). Naar onder toe zijn er steeds minder inclusies (baksteen en kalkmortel) aanwezig. De kleur gaat over naar die van de moederbodem. Dit is goed waarneembaar op de detailfoto (boven).

Bioturbatie

Een interessante vaststelling is de aanwezigheid van plantenwortels in de onderste lagen. Dit toont aan dat het terrein gedurende enige tijd open lag zodat plantengroei mogelijk was. Ook zijn er wormgangen opgemerkt, maar dit enkel in sleuf I, deel 2.

Wellicht is de depressie of verlande Denderarm zoals hierboven geschetst, zeer geleidelijk verder verland en opgevuld.

Vondsten

Het aangetroffen aardewerk uit het laat- en postmiddeleeuwse pakket is beperkt in hoeveelheid. Het gaat om rood en grijs aardewerk en steengoed van verschillende productiecentra (voor een meer gedetailleerde beschrijving verwijzen we naar bijlage 5: Vondstenlijst). Het aangetroffen materiaal beslaat een ruime periode, eerder dan dat het in een specifieke periode kan gesitueerd worden. Bijgevolg kan het laat- en postmiddeleeuwse pakket niet scherp gedateerd worden: de onderste lagen worden in grote lijnen toegeschreven aan de 13^e tem 16^e eeuw, de bovenste lagen met meer puin aan de 15^e tem 17^e eeuw.

Enkele scherven vertonen vorstschade. Ze hebben voor een onbepaalde periode aan het oppervlak gelegen en zijn niet onmiddellijk afgedekt. Dit sluit aan bij de voorgaande bevinding dat het terrein langdurig een open zone is geweest en de kom in het landschap geleidelijk is opgevuld.

In de contactzone van de dempingspakketten met de moederbodem (sleuf I, ZP, 20 en 26; sleuf II, ZP, 4) werd geen aardewerk aangetroffen.

In de hierboven beschreven pakketten is botmateriaal bewaard. Over het algemeen betreft het resten van runderen, naast twee beenderen van schapen/geiten en één been van een varken (zie bijlage 5: Vondstenlijst). De bodemstalen die werden genomen van de sporen 'sleuf I, ZP, 11' en 'sleuf II, ZP 4 (en5)' (zie hoger) kunnen bij het uitzeven nog aantonen dat ook kleiner bot, dat op het terrein niet zichtbaar was, bewaard bleef.

Interpretatie

Wanneer we alle tot nu toe opgesomde gegevens op een rijtje zetten, kunnen we concluderen dat het geheel zich laat lezen als een depressie of vermoedelijk zelfs een verlande Denderarm die gedurende de late en postmiddeleeuwen geleidelijk verder verlande en werd gedempt met (huishoudelijk) afval. De afwisseling van kleiige en meer zandige lagen in de onderste lagen en de geleidelijke overgang naar de (post)middeleeuwse pakketten duiden in die richting. Nergens werd een scherpe aflijning aangetroffen die wijst op diepe ingegraven structuren in de moederbodem. De brede datering van het aangetroffen materiaal en de sporen van begroeiing (wortelgangen) op grote diepte duiden op een trage en graduele opvulling van deze zone.

Het oostelijk deel van sleuf II, Zuidprofiel

Ten opzichte van sleuf I en het westelijk gedeelte van sleuf II, heeft het oostelijke gedeelte van sleuf II een enigszins andere datering en gelaagdheid.

Ondanks het feit dat ook hier de pakketten in twee gehelen kunnen opgedeeld worden (enerzijds 'sleuf II, ZP, 3, 17, 20, 21'; anderzijds 'sleuf II, ZP, 1, 2, 18'), komt hun datering niet overeen met deze van de lagen in sleuf I en het westelijke gedeelte van sleuf II. De twee sporen 'sleuf II, ZP, 17' en 'sleuf II, ZP, 18' bevatten aardewerk dat tot de 19^e-20^e eeuw behoort en de afvalkuil 'sleuf II, ZP, 22' bevat een fragment 18^e-19^e eeuws rood aardewerk. Dit laatste spoor is in 'sleuf II, ZP, 20' uitgegraven en wordt afgedekt door 'sleuf II, ZP, 21'. We hebben hier dus te maken met sporen met een beduidend latere datering.

De stratigrafische opbouw is in dit deel van sleuf II niet duidelijk. Het is mogelijk dat het grijsbruine pakket tussen de moederbodem en de bovenste recente puinlagen op een later moment is vergraven en/of intrusief materiaal bevat. Hierdoor mogen de lagen die tot dit pakket behoren niet gekoppeld worden aan gelijkuitziende lagen in sleuf I en in het westelijk deel van sleuf II. Op basis van de aard van de lagen, en niet op basis van vondstmateriaal, schijnen enkel de sporen 'sleuf II, ZP, 1' en 'sleuf II, ZP, 2' tot de postmiddeleeuwse fase te behoren: ze lijken namelijk sterk op de lagen 'sleuf II, ZP, 4' en 'sleuf II, ZP, 5' in het westen van sleuf II.

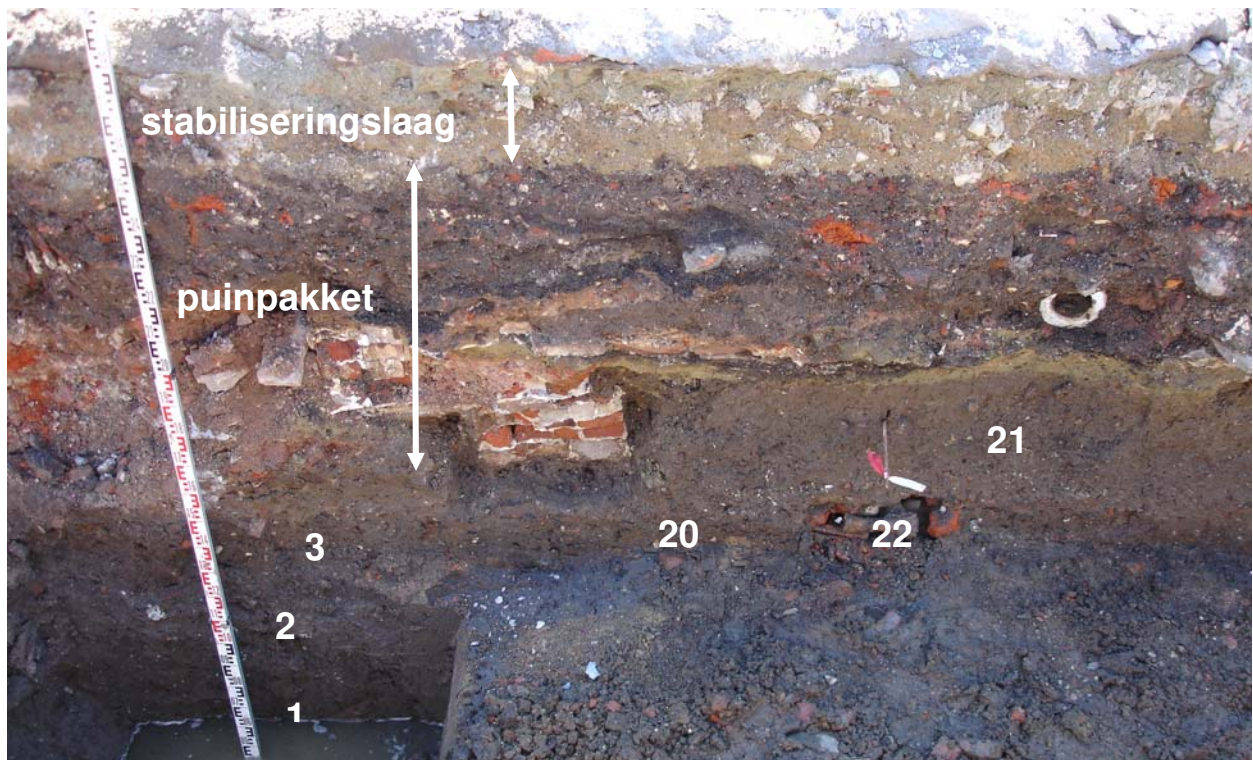

Foto 7: sleuf II, zuidprofiel, oostelijk deel.

De grens tussen 'sleuf II-ZP-3,20,21' enerzijds en de recentere puinpakketten anderzijds is duidelijk zichtbaar. Het aardwerk uit de bruingrijze pakketten zou er op wijzen dat ook deze relatief jong zijn (18^e -20^e eeuw).

5.3 De 19^e en 20^e eeuwse pakketten en structuren

Op het laat- tot postmiddeleeuws pakket bevinden zich een reeks structuren en puinpakketten daterend uit de 19^e en 20^e eeuw. Het gaat meer bepaald om opgaand muurwerk in baksteen, vloeren in natuursteen en baksteen, een weg gelegd met plaveien, een kasseiweg, af- en aanvoerbuizen, afvoerputjes, goten en nutsleidingen, en puinpakketten die ontstaan zijn bij de afbraak van de structuren. Op de meeste plaatsen is er een scherpe scheiding zichtbaar tussen het grijsbruine pakket eronder (laat- en postmiddeleeuws pakket) en de recente lagen en structuren. Dit recente pakket is ca. 1,20 tot 1,40m dik.

De aangetroffen structuren kunnen allemaal in relatie gebracht worden met de verbouwingen die op dit perceel hebben plaatsgevonden gedurende de voorbije 150 jaar (zie hoger, hoofdstuk 3.2, de mutatieschetsen). De muren en vloeren kunnen we echter niet linken aan een welbepaalde bouw- of verbouwingsfase. Tijdens het veldwerk is hieraan ook minder aandacht besteed omwille van het feit dat dit pakket archeologisch minder waardevol is. De verschillende structuren werden tijdens het graafproces wel ten allen tijde geschetst en gefotografeerd alvorens ze te verwijderen met de kraan.

Het recente puinpakket werd tijdens het terreinwerk doorgaans gemakshalve beschouwd als één geheel en als dusdanig ook zo genummerd. Op twee plaatsen is wel gedetailleerder notie genomen van de gelaagdheid binnen dit pakket (n.l. in sleuf I, deel 1 en in het westelijke gedeelte van sleuf II).

De 'recente' structuren zijn in de meeste gevallen noord-zuid of oost-west georiënteerd. Hierdoor liggen ze steeds parallel met of dwars op de sleuf. Twee fragmenten van bakstenen 'vloertjes' liggen echter enigszins diagonaal. Een eerste vloer bevond zich in sleuf I, deel 1; een tweede in het westen van sleuf II. Ze liggen respectievelijk op -168cm en -171cm ten opzichte van het absolute nulpunt. Omwille van hun relatief ondiepe ligging in de sleuven gaat het hier vermoedelijk om structuren die niet ouder zijn dan de 19^e- 20^e eeuw.

Foto 8: sleuf I, deel 1, bakstenen vloer.

Foto 9: sleuf II. Tussen een bakstenen gootje en een afvoerpijp ligt een deel van een bakstenen vloertje.

Bovenop de recente puinlagen ligt een zandige grindlaag. Het dient als stabilisering voor de klinkers van de huidige parking. Enkel aan de oostelijke zijde van sleuf II is deze laag niet aanwezig. Daar is ze vervangen door een dikke plaat van gewapend beton.

6. SAMENVATTING

Naar aanleiding van de bouwplannen van de Stad Geraardsbergen in het kader van een nieuwe stadsbibliotheek, heeft SOLvA tijdens de maand september (2008) een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd in de centrale zone van het projectgebied. Deze terreinen, momenteel in gebruik als parking, konden reeds ter beschikking worden gesteld door de eigenaar van de terreinen, de vzw Patrimo (beheerder van het patrimonium van de Christelijke Mutualiteiten).

Aan de hand van twee verkennende sleuven, in elkaars verlengde en haaks op de loop van de huidige Dender, kon een goed inzicht verkregen worden in het archeologisch potentieel van de locatie en de stratigrafische opbouw van de terreinen.

Heden ten dage hellen de percelen ten oosten van de huidige Dender duidelijk af in de richting van deze rivier. Dit is goed waarneembaar op het onderzochte perceel. Maar de terreinen hadden oorspronkelijk een ander microreliëf, zoals blijkt uit de waarnemingen in de sleuven. Door middel van enkele dieptesonderingen en boringen kon het verloop van de moederbodem in kaart gebracht worden. Deze geeft blijk van een paleo-microreliëf dat verschilt van de actuele situatie. In de westelijk gelegen sleuf (de kant van de Dender) kwam de moederbodem onderaan de sleuf in zicht (ruim 2,5m onder het huidige niveau van de parking en ongeveer 3,3m onder het niveau van het absolute nulpunt aan de brugpijler). De moederbodem klimt dan even naar omhoog om dan, meer naar het oosten toe, over een afstand van amper 9,5m bijna anderhalve meter te dalen. Nog meer oostwaarts (oostelijke sleuf, verder verwijderd van de huidige Dender) kon de onverstoorte bodem zelfs niet meer geregistreerd worden.

Dit duidt op de aanwezigheid van een depressie op deze locatie. Zoals gesteld, is de aard van deze depressie op basis van de beperkte waarneming niet definitief te omschrijven: het kan gaan om een plaatselijk fenomeen, maar mogelijk (en misschien zelfs veeleer) kan hier ook een oude Dendergeul gesitueerd zijn. Verdere waarnemingen in de omgeving zullen de aanwezigheid van een eventuele opgevulde geul (verder) moeten bevestigen. Op basis van oude kaarten worden we maar in beperkte mate wijzer. Op de oudste kaart die ter onzer beschikking was (*van Deventer, midden 16^e eeuw*), blijkt de Dender ter hoogte van de Zakkaai reeds gekanaliseerd. De figuratieve kaart van 1618 vermeldt naast de gekanaliseerde Dender wel het toponiem 'den sack', wat kan wijzen op een lager gelegen zone in de weilanden. In de loop van de zeventiende eeuw was dus nog een laagte in de weilanden waarneembaar.

Uit de afwisseling van zandige en kleiige bandjes in deze onderste geregistreerde lagen valt af te leiden dat het terrein in deze oudste periodes van tijd tot tijd overspoeld werd, als een soort natuurlijk overstromingsgebiedje langs de huidige Dender. Toch moet het terrein niet permanent onder water gestaan hebben, zoals uit bioturbatie (wortelgangen, wormgaten, ...) mag blijken.

De daaropvolgende eeuwen werd deze zone geleidelijk opgehoogd doordat ze stelselmatig werd gebruikt om huishoudelijk afval te dumpen. Duidelijke pakketten zijn hierbij niet af te lijnen, het gaat veeleer om een gestage opvulling van het terrein. Het dateerbare materiaal overspant de periode van de dertiende tot zeventiende eeuw.

Het onderzochte perceel bleef tot in het begin van de 18^e eeuw onbebouwd terrein. Mogelijks vormde het de aanzet naar een lager gelegen gebied, 'den sack'. Pas in diezelfde eeuw wordt voor de eerste keer schriftelijke melding gemaakt van de bouw van een structuur. Het gaat om een brouwerij. Vervolgens vinden in de 19e en 20e eeuw talrijke bouwfases plaats waarbij elementen worden gesloopt en verbouwd of waarbij nieuwe structuren worden opgetrokken.

Deze 200 jaar van opbouw en afbraak heeft zijn sporen achtergelaten in de bodem. Tot meer dan één meter onder het huidige loopniveau zitten resten van muren en leidingen en puinpakketten.

7. BIBLIOGRAFIE

De Ro, J., 2002. *Brouwerijen te Geraardsbergen in de XIXe en XXe eeuw*. De Heemschutter. Tweemaandelijks tijdschrift van de geschied- en heemkundige kring Gerardimontium, 184, pp. 9-30.

De Ro, J., 2005. *De Dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*. Geraardsbergen. pp.102-106.

De Ro, J., 2003. *In de schaduw van het "Manchester van het vasteland": Textielbedrijven te Geraardsbergen in de XIXe eeuw*. Deel 1. De Heemschutter. Tweemaandelijks tijdschrift van de geschied- en heemkundige kring Gerardimontium, 189, pp. 8-22.

Francq, M., 1979. *Toponymie van Geraardsbergen tot 1600*. Proefschrift voorgelegd aan de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte voor het verkrijgen van de graad van Licentiaat in de Germaanse Filologie. Gent.

Fris, V., 1911. *Geschiedenis van Geeraardsbergen*. Gent - Vanderpoorten.

Van Damme, R., s.d., *Zo was... Geeraardsbergen*, Antwerpen – De vries-Brouwers.

Van Mello, J., s.d. *Van Gerardi-Montium tot Geraardsbergen. Geïllustreerd overzicht van de stad sedert haar ontstaan in 1068 tot de vijftiger jaren*. Tielt - Veys.

8. BIJLAGEN

Bijlage 8.1: Situering van de sleuven op het perceel

Bijlage 8.2: Het grondplan en de profielen

Bijlage 8.3: Hoogtemetingen

Bijlage 8.4: Beschrijving van de sporen

Bijlage 8.5: De vondstenlijst

Bijlage 8.6: Aardewerk